

Co Alenka našla za zrcadlem aneb Etnologové v útočišti selského rozumu IV. díl Pestrými krajinami selského rozumu

V našem posledním příspěvku věnovaném rodinným hospodářstvím se tentokrát zaměřujeme na úlohu selského rozumu ve vztahu sedláků ke krajině, kterou spravují a opečovávají. Navštívili jsme čtyři farmy oceněné v soutěži ASZ ČR Pestrá krajina za svůj citlivý přístup k hospodaření, které zohledňuje nejen ekonomické výnosy, ale také potřeby půdy, rostlin, živočichů i budoucích generací.

A tak jako u předchozích návštěv jsme zjistili, že často vzývaný selský rozum nemusí představovat jen automaticky pozitivní kvalitu, schopnost nebo vlastnost, ale je v něm zakořeněna mnohoznačnost a vnitřní rozpor. Nejednou jsme se již předsvědčili, že zemědělský rozum je dobrý, ale když se podíváme...

Rychle se mění klima spolu s dalšími bezprecedentními globálními změnami totiž nutně vyžadují inovativní přístupy a staletími osvědčené zkušenosti předků s těmito výzvami již ne vždy drží krok. Do starého železa ale zároveň rozhodně nepatří.

Farma rodiny Mišáků: To je prostě takový ráj, naše Amazonka

S těmito slovy nám Stanislav Mišák st. hrdě ukazuje část katastru Troubek, kterou se podařilo i díky jeho úsilí revitalizovat. Hanácké Troubky se vepsaly do veřejného povědomí při tragických povodních v roce 1997. Díky podrobné znalosti místní krajiny pomohl tehdy pan Mišák včasným varováním snížit škody na zdraví i majetku místních obyvatel.

▲ Spolupráce s místní mateřskou a základní školou je pro Stanislava Mišáka důležitá.

FARMA RODINY MIŠÁKŮ

Nachází se v obci Troubky na Přerovsku. Specializuje se na produkci česneku, vánočních stromků, sladovnického ječmene a palivového dříví z rychle rostoucích topolů. Vrací do krajiny stromy a keře a obnovuje meze, větrolamy a biokoridory.

<http://furbe.cz/>

<https://www.facebook.com/VanocniStromkyUMisaku/>

Mnohem větší škodu v krajině zato napáchala předcházející desetiletí komunistického hospodaření, kdy byly provedeny meliorace, zasypány četné tůně a rybníčky, rozorány meze a vytrhány stromy: „Tady byly rybníčky, nádherná příroda, ale jak se dělala skrývka pro troublecké jezero, tak všechny rybníčky, všechny meandry, všechny močály, všechno se to zavezlo. Odhaduju, že 50 až 100 hektarů nádherné přírody šlo pryč. Tak to prostě za socialismu bylo...“ S tímto dědictvím se pan Mišák rozhodl bojovat a krajině znovu vrátit dřívější pestrost.

„Všechny meandry, všechny močály, všechno se to zavezlo. Odhaduju, že 50 až 100 hektarů nádherné přírody šlo pryč. Tak to prostě za socialismu bylo...“

Spolu se svými dvěma syny hospodaří na 20 ha polí a 4 ha lesa. Kombinuje pěstování česneku, sladovnického ječmene a vánočních stromků s agrolesnickými systémy založenými na pěstování rychle rostoucích topolů doplněných o další dřeviny (javory, vrby, borovice). Po sklizni sází meziplodiny, aby byla půda neustále krytá a tolik nevysychala. Na mezích, podél cest a podél melioračních kanálů sází ovocné stromy a keře. Vytváří tak biokoridory a větrolamy, které chrání půdu před erozí a poskytují útočiště zvířatům.

▲ Stanislav Mišák u topolové aleje u silnice z Troubek do Tovačova... ▲ ... a stejná alej po devíti letech od výsadby.

Na „divočinu“, kterou do krajiny vrací, je pyšný, byť se to občas setkává s nepochopením: „*No tak rozdíl mezi mnou a těma ostatníma je ten, že my to máme zarostlý, a ještě nás otravujou, že to je špatně.*“ Hospodařit šetrně v krajině obdělávané intenzivním způsobem není vůbec snadné, musí například čelit tomu, jak chemické ošetření plodin na sousedních pozemcích často poškozuje jeho vlastní výsadby. Aby ochránil svou produkci před herbicidy, občas sedne na traktor a sousedovi pole raději chemicky ošetří sám.

Pochází z rodiny kovozezemělců, a jak sám říká, do vínku dostal dobrý základ: „*Naši nás vedli k práci. Každý musel doma pomáhat. My jsme nebyli velcí sedláci. Měli jsme do dvou hektarů, rodiče chodili do práce a při tom měli to pole, a tak je teda takovej paradox, že vlastně já jako kovozezemělec jsem největší pěstitel česneku.*“ Původně chtěl být učitel tělocviku, na pedagogickou školu ho ale nevzali, tak vystudoval zemědělství a v roce 1981 se stal agronomem v místním družstvu. Na revitalizaci krajiny začal pracovat již tehdy, po revoluci ale družstvo zaniklo a řada jeho krajinářských opatření zanikla s ním. V zemědělství zůstal, pomáhal rozjíždět velké zemědělské provozy, nakonec se ale pustil do vlastního podnikání. A k pedagogické dráze se nakonec přece jen vrátil – trénuje totiž místní malé fotbalisty a s dětmi ze základní školy sází a udržuje ovocné stromky a keře.

Svou produkci česneku, vánočních stromků a topolového dříví prodává ze dvora. O zákazníky nemá nouzi: „*Já jsem ty lidi naučil za těch, já nevím, 10, 12 let, takže oni nám přijedou až do baráku. Někteří místní si ze mě dělali 10 roků srandu, jak to tady sadím s klukem kolem cest, co že to ten blbec starej tam okopává, s křovinořezem tu běhá. A teďka jak těžím dřevo, tak by mě lidi ruky utrhlí.*“

O práci se dělí se svými syny, kteří zemědělství také dělají při zaměstnání: „*S jedním dělám česnek, chce to dost zručný práce, musí se okopat, takže prostě půlka je jeho a půlka moje a každý si to dočistí. S tím druhým zase děláme smrčky.*“ Nezapomíná ale ani na nejmladší generaci v rodině, svou vnučku. „*To je její,*“ říká, když nám ukazuje další osázenou plochu pestrá směsí keřů, „*protože ona je Klárka a tady všude jsou kaliny. K jako Klárka, k jako kalina...*“ Ještě pyšnější je ale na stovky metrů živých plotů kdoulovce kolem cest a silnic, které jsou zejména v době květu ozdobou obce. A nezapomíná nám ukázat ani vysázené kaštanovníky a krušiny.

A jak to má se selským rozumem? „*Chemie je výborná, stroje jsou výborný, ale bez toho selského rozumu to nende. Ten je stopro.*“ Něco má po rodičích, hodně se ale naučil od „starých dědků“ v družstvu, kteří to říkali jednoduše: „*Běž na pole, a to ti ukáže. Tečka.*“ Těžko si představit lepší metaforu selského rozumu.

▲ Výsledkem dlouholeté práce Stanislava Mišáka jsou i dřevinami osázené vodní kanály a vodoteče.

▲ Větrolamy a živé ploty alespoň částečně narušují lány orné půdy, které se táhnou často až za horizont.

▲ Sklizeň máku na poli pana Mišáka.

Farma Markových: Máme zodpovědnost za to, co po nás zůstane

Další zastávka na našem putování po rodinných hospodářstvích nás přivádí na Farmu Markových v jihomoravském Únanově. Není to malé hospodářství, manželé Jiří a Marcela Markovi zde společně obdělávají více jak 450 ha a výhledově plánují rozšířit výměru až na 500 ha.

FARMA MARKOVÝCH

Nachází se v Únanově u Znojma a specializuje se na rostlinnou výrobu. Vyrábí krmné směsi pro okrasné ptactvo i hospodářská zvířata, ale také nabízí český modrý mák a pestrou paletu za studena lisovaných olejů vhodných pro použití v domácí kuchyni. Vedle komerční produkce také se svým stádem ovcí pečují o zanedbané a chráněné lokality v okolí Únanova.
<https://farmamarkovych.cz/>

Jak říká pan Marek, „*já jsem věděl od začátku, že bych těch hektarů chtěl mít trochu víc než třeba 50 - 70, protože když je toho víc, tak si člověk může dovolit kvalitnější techniku, modernější, která je i výkonnější. Já mám rád moderní technologie, takže i díky tomu si myslím, že jsme schopni to docela zvládnout.*“

Velká výměra a moderní technologie zde ale rozhodně nejsou v rozporu s šetrným přístupem ke krajině. Právě naopak. Ale pěkně popořádku. Manželé Markovi převzali hospodářství po rodičích pana Marka koncem 90. let. Pan Marek sice říká, že zemědělství má v genech, rozjezd podnikání ale nebyl snadný ani pro něj, natož pro jeho rodiče. Ačkoliv kořeny jejich selského rodu sahají v Únanově minimálně 300 let zpátky, kolektivizace tuto tradici násilně přetrhala: „*Děda nebyl úplně příznivcem toho, aby naši začali hospodařit, protože měl v sobě tak nějak zafixovanou tu těžkou práci. Když skončil, když mu to zabrali, tak se jezdilo s koňma a dělalo se všechno motykou a za těch 40 let se to posunulo už někam jinam.*“

Co se znalostí týče, rodiče tak začínali téměř od nuly na 16 ha restituovaných pozemků a stádečkem krav vyřazených z JZD. Postupně si pronajali další pozemky a farmu pak předali dnešnímu hospodáři. Ten se vyučil opravářem zemědělských strojů, na vysokou školu už ale kvůli povinnostem na farmě nemohl jít. „*Vše, co tady vidíte, jsem se naučil sám,*“ říká hrdě. A není toho málo.

Markovi mohutně investovali do pořízení kvalitní moderní techniky, která jim umožňuje zvládnout obhospodařovat takovou výměru bez stálých zaměstnanců. A nejen to. Přibližně polovinu celé rostlinné produkce jsou schopni finalizovat a prodat přímo koncovým zákazníkům: „*Chtěli jsme, abychom dělali něco, co zvládneme sami zpracovat a sami prodat, abychom nevyráběli jenom suroviny.*“ Pořídili si čisticí linku, lis na olej a další vybavení. Nabízejí pestrou paletu produktů pro malé i velké odběratele. Komunikaci se zákazníky vnímají jako klíčovou součást své práce a osvěty.

▲ Manželé Jiří a Marcela Markovi hospodaří v obci Únanov nedaleko Znojma.

„Když vám za den řekne 50 lidí, ať se vám daří, my jsme rádi, že to děláte, tak nás to potěší. Je to něco úplně jiného, než vypěstovat pšenici někde na poli a odvézt ji někam do výkupu,“ říká paní Marková. Veřejnost je podle ní nutné neustále vzdělávat a vysvětlovat, v čem je práce zemědělců důležitá a že se dá dělat i jinak: „Je strašně důležité s lidmi mluvit, mluvit a mluvit!“

Na otázku, jak to vše sami zvládají a jestli je práce neunavuje, odpovídá paní Marková s úsměvem: „Vzhledem k tomu, že děláme práci, která nás baví, tak nám ani nepřijde, že bychom pracovali.“ A její manžel ji doplňuje: „Člověk musí dělat to, co ho baví, aby ta práce šla. Asi jako když teče voda, takhle pěkně z kopce, protože dělat něco proti kopci, to jde těžko. Stejně to člověk nevydrží a uteče od toho.“ Manželé Markovi mají čtyři syny, dva nejstarší se do dění na farmě plně zapojují

„Vzhledem k tomu, že děláme práci, která nás baví, tak nám ani nepřijde, že bychom pracovali.“

V rostlinné výrobě používají pásové zpracování půdy (strip-till) a experimentují s bezorebnými technologiemi (no-till). Pěstují neskutečných 20 plodin, což jim umožňuje rozložit práce v čase, zvládnout je s menším počtem lidí a strojů a také významně minimalizovat rizika případné neúrody některé plodiny v důsledku sucha, mrazíků a dalších faktorů. Je to také adaptace na změnu klimatu, kterou pan Marek vnímá jako hlavní výzvu pro své podnikání. Proto také hospodaří na přibližně 100 půdních blocích o průměrné výměře 4,5 ha a maximální velikosti cca 20 ha, což v kombinaci s počtem pěstovaných plodin a množstvím dělicích zelených pásů vytváří velice pestré krajinu odolnější vůči klimatickým výkyvům a poskytující útočiště pestřejší skladbě divokých rostlin a živočichů. V brzké budoucnosti také uvažují o agrolesnickém systému, který by do krajiny vnesl další přírodní prvky.

Ačkoliv nejsou v režimu ekologického zemědělství, chemii se snaží redukovat: „Já mám pořád větší problém do toho postřikovače nalít nějaký přípravek a jít tam trávit broučky, prostě mi to nedělá dobře. Myslím si, že za pět, deset let si řekneme, co jsme to tam stříkali? Vždyť to není možné, že jsme takhle trávili životní prostředí.“ Dobrovolné omezení používání chemických přípravků vnímá pan Marek jako konkurenční výhodu, která mu umožní získat nad ostatními zemědělci náskok, když se v budoucnu dále zpřísní jejich používání.

▲ S lidmi je třeba mluvit. Vhodnou příležitostí k tomu byl letošní Farmářský den pro širokou veřejnost na Farmě Markových.

▲ Kolem Únanova na Znojemsku je několik území zahrnutých do tzv. evropsky významných lokalit, a to díky výskytu mnoha vzácných druhů fauny i flóry.

▲ Markovi pečují se svým stádem ovcí zanedbané a chráněné lokality v okolí Únanova.

Vedle rostlinné výroby mají Markovi také stádo 85 ovcí, které vypásají zanedbaná a chráněná maloplošná území o celkové výměře 25 ha: „Od převratu, co začali komunisti po druhý světový válce, tak to nechali vlastně ladem a ono to úplně zarostlo, takže my jsme to vyčistili a bereme to jako takovou protiváhu té práci na poli, takovou činnost údržby krajiny. Ona je to fakt spíš taková činnost nevýdělečná, ale přijde nám to smysluplný. Máme z toho radost, když tam potom přijdou botanici a najdou tam různé orchideje nebo broučky, kteří tam předtím nebyli. A i to dobře vypadá, takže si myslím, že to má smysl.“

Zemědělství vnímají v celospolečenských souvislostech a spravovanou půdu jako odpovědnost vůči budoucím generacím.

Pan Marek vysvětluje: „Přece tady nejsme od toho, abychom tady tu krajinu za 50 let zničili. Ono je samozřejmě jednoduché nalít přípravek do nádrže, vylít to na pole a škůdci tam nejsou, ale... potom třeba, když vidíte, jak je tam, kde paseme ovce, živo a můžete si tam sednout a pozorovat, tak to je úplně jiné pociť, než když se budete dívat na 100hektarový lán, kde se jenom tetelí vzduch v 36 stupních a není tam prakticky živá noha, živý křídlo. Krajinu je třeba rozčlenit a hospodařit tak nějak v souladu s přírodou, protože jsme její součástí a nejsme tady proto, abychom to všechno zlikvidovali.“

Paní Marková pak shrnuje základní pilíře jejich životní filozofie: „Život v radosti s otevřeným a klidným srdcem.“

Na závěr jsme se samozřejmě nezapomněli zeptat ani na selský rozum. Pan Marek odpovídá: „Co to vlastně je? Já si myslím, že je to fungování v souladu s přírodou, že člověk ví, co se v přírodě děje a umí na to nějak reagovat, umí se tomu třeba přizpůsobit nebo se chovat tak, aby ho to nezahubilo. A určitě jsou k tomu blíž lidi, kteří třeba v přírodě víc pracují, protože vidí procesy v přírodě, umí cítit třeba teplotu slunce, mráz při práci, vědí, jak to funguje. Umí si to v hlavě poskládat tak, aby se tomu dovedli nějak přizpůsobit nebo ubránit. Nevnímají slunce jenom z toho pohledu, že ležím na pláži a opaluju se... Vidí třeba, co umí v krajině udělat vysoká teplota nebo nedostatek srážek, a pak si o tom umí vytvořit úsudek, jak fungovat, aby nás to jako lidi nezahubilo.“

▲ Ze světlice barvířské je výborný, za studena lisovaný olej do domácí kuchyně.

▲ Takový výběr za studena lisovaných olejů jinde nenajdete.

V Motýlím ráji Michala Valenty: Někdo má bavoráka a někdo má tořiče

Citovaná slova vyřkl pan Valenta v momentě, když nám ukazoval pastvinu, na které roste vzácná orchidej tořič včelonosný. Jsme v Motýlím ráji ve Ždánicích na úpatí Ždánického lesa. Sám preferuje termín moravské Švýcarsko, „protože ve Švýcarsku je všecko zelený, hezký, upravený, žádný bordel. A téma diamantama jsou ty naše kytky, motýli, brouci a další havěť.“

▲ Hospodaření se rozrostlo na 40 hektarů půdy, postupně byly vybudovány potřebné stavby, které perfektně zapadly do okolní krajiny.

Ke zvlněné krajině Ždánicka má hluboký vztah a opět se ukazuje, jak důležité je mít cit pro půdu a okolní krajinu, kterou člověk obhospodařuje: „Když jsem jel třeba do Znojma nebo do Německa, úplně mě deptaly ty roviny. Porýní, rovina, hrůza. Já jsem zvyklý na hrby, líbí se mě třeba Vysočina nebo Šumava, taková zvlněná krajina. Ale ta rovina, to je masakr, to je fakt depka. Sice pro zemědělce ideální pole, já tady občas převrátím vlečku, ale tam bych opravdu nemohl žít.“

Pan Valenta hospodaří na 40 ha, z nichž polovinu má v pronájmu. Z většiny to byly léta opuštěné sady, zahrady, pastviny a louky v prudkých, výsušných svazích, které doslova vysekal z divočiny. S ironií poznamenává: „Díky, díky, že byli komunisti líní a chtěli to dělat traktorama. Tak nám tady zanechali tyto cenné biotopy. Jinak by to bylo ztracený. Nasypali by tu tuny DDT a jiných svinstev, aby tady rostla všude kukuřice a krmili jsme celý rozvojový svět. Ty hrby nás tady zachránily. Jinak by to bylo fakt v háji.“

Pozemky vypásá se svým dvousethlavým stádem ovcí a koz, zatímco rovnější plochy využívá k pěstování sena na zimní období. S hospodařením začal teprve před 13 lety a v té době již byly všechny dobré pozemky v okolí Ždánic dávno rozebrány mezi jiné zemědělce. Z nouze ale udělal ctnost a krajině kolem Ždánic postupně navrácí dřívější pestrost. Pečuje o staré ovocné stromy, sází nové a ve spolupráci s botaniky a entomology pečlivě monitoruje výskyt vzácných druhů rostlin a živočichů, které se daří do krajiny navracet. Dělá mu to radost: „Jsem rád, když vidím růžici tady té kytky, jsem vlastně dvojnásob rád, že tady něco je, protože kdyby tady nic nebylo, tak by mi sousedé řekli ‚Valento, co tady ze sebe děláš machra?‘ Proto jsem několikrát entomologům říkal, jestli ti motýli jsou jak Jára Cimrman, tak já jsem teda ve Ždánicích skončil, pánové! Ale opravdu tu jsou. Tady je rozšlapáný kus hnoje a na tom sedí guča motýlů. Prostě mraky, jak pijou tu šťávu. Člověk to ani nestačí všechno fotit. Vlhy, žluvy, žluny. Hořce, tořiče, vstavače.“

▲ Michal Valenta se k zemědělství dostal velmi netradiční cestou – začal jako ochránář přírody a potřeba řízené pastvy v chráněné lokalitě ho dovedla k chovu ovcí a koz.

Tady toho je mraky, takže paráda. Žab kolik tady je. Vážek. Broukoviště jsme udělali, tam bylo slepýšů, roháčů, všech brouků mraky. Prostě super.“

„Ty začátky byly opravdu pionýrské. Já jsem o tom nevěděl vůbec nic, protože jsem programátor obráběcích strojů. Umím programovací jazyky, umím obrábět kovy. No, a co teď? Prostě metoda pokus omyl.“

Zajímavé je, že do vínku zemědělství rozhodně nedostal: „My jsme neobdělávali pole a ani ze zahrádky nic nebylo. Otec byl invalida, takže to akorát postavili barák, ale pole jsme věděli, že ho máme, ale to bylo v družstvu, že. Ty začátky byly opravdu pionýrské. Já jsem o tom nevěděl vůbec nic, protože jsem programátor obráběcích strojů. Umím programovací jazyky, umím obrábět kovy. No, a co teď? Prostě metoda pokus omyl.“ Má dva syny, kteří se už zapojují do každodenních zemědělských prací a je rád, „že ti moji kluci to už budou vědět a můžou se učit jiný věci, třeba o entomologii nebo myslivosti.“

Jelikož zemědělské a krajinotvorné dotace a příjmy z podnikání zatím sotva pokryjí investice do techniky a údržby ploch, vše stále dělá při zaměstnání. Do budoucna ale uvažuje o pestřejší nabídce služeb jako např. agroturistiky, teambuildingu, zážitkovém zemědělství. Rovněž uvažuje o výstavbě moštárny, aby se zužitkovalo ovoce ze sadů, popř. i prodejní automat pro místní a turisty s nabídkou lokálních produktů i občerstvení.

Pan Valenta není „typický“ zemědělec, protože ho zemědělství neživí. Jak tedy vnímá svou práci? „Spíš obnovuju. Vlastně vytvářím úplně něco jiného, co tu dříve nebylo. V tom smyslu, že to vypadá úplně jinak než dřív. Dříve to bylo všechno obdělávané a udržované. Taková pestrá mozaika. To byla dřina a dneska už to nejde. Takže bych řekl, že vytvářím nový biotop, který ale zachraňuje dřívější pestrost. Baví mě udržovat krajinu hezkou.“

Ačkoliv není ze selského rodu, ve svém hospodaření vnímá potřebu selského rozumu. Podle něj je to: „reálný pohled na věc. Vidět, že když třeba vyčistím nějakou plochu, tak musím přemýšlet, jak s ní naložím dál, jak to bude jako fungovat. Mít dlouhodobé plány, přemýšlet o udržitelnosti. Musí to mít smysl. A neplývat časem. Peněz máme různě, ale času máme všichni zhruba stejně. Ten je nejdražší, takže neztrácet.“

▲ Michal Valenta dnes chová na 120 kusů ovcí a 40 koz masných plemen, chov zvířat a zemědělství vůbec navíc k jeho radosti zaujalo oba syny.

▲ Řízená pastva koz a ovcí pomohla zachránit zdejší suché stepní porosty před degradací.

▲ Údolím vede naučná stezka s mnoha informačními tabulemi, které připomínají zdejší bohatou faunu, jíž vévodí nebývalý počet motýlů včetně vzácných druhů.

▲ Toříč včelonosný (*Ophrys apifera*) na pozemku Michala Valenty.

Podobně jako jiní zemědělci, s nimiž jsme se potkali, pečuje nejen o své hospodářství, ale i o obecní a kulturní život a vzhled obce. Vybudoval naučnou stezku a na kopci nad údolím postavil na své náklady mohutný dřevěný kříž: „jako poděkování lidem, co tady dělali. My sem jedeme autem. Oni sem jeli s trakařem, s motykama. Zpátky táhli, aby nejeli na prázdnou, zas nějakou trávu, krmení pro zvířata. Je to smírčí kříž. Chtěl jsem to udělat jako poctu bratrům Mašinům, protože naši rodinu okradli komunisti, ale na doporučení pana faráře je z toho smírčí kříž, aby to nebudilo vášně, protože tady bylo komunistů jak sviňa. Lidi by si měli odpustit, ale neměli by zapomenout, protože kdo zapomene svoji historii, tak si ji musí zopakovat. Je to poděkování lidem, co se o to starali, protože nám nechali to, co tady máme.“

„Lidi by si měli odpustit, ale neměli by zapomenout, protože kdo zapomene svoji historii, tak si ji musí zopakovat.“

V povídání pana Valenty se vyjevují důležité okolnosti vnímání času, které jeho přítomným aktivitám dávají smysl a zrcadlí, kde je jeho životní místo. Na jednu stranu je pro něj důležitá minulost, která jej ukotvuje v místě a připomíná začátky, za které vděčí předchozím generacím. Na druhou stranu si uvědomuje, jak podstatné je mít neustále na zřeteli dlouhodobější perspektivu, tedy vyhlídky udržitelnosti, bez kterých budoucnost dobrá prostě nebude.

MOTÝLÍ RÁJ

Michal Valenta pomocí pastvy ovcí a koz obnovuje zanedbané sady, pastviny, zahrady, louky a pole ve Ždánicích na úpatí Ždánického lesa. Úzce při tom spolupracuje s ochranou přírody. Nabízí možnosti teambuildingu, agroturistiky a zážitkových akcí. <https://motyliraj.zdanice.eu/>

▲ Údolí navazující na severní část města Ždánice je velmi vzácným biotopem, který se podařilo zachránit i díky práci Michala Valenty.

▲ Na svahu nad farmou byl vztyčen desetimetrový smírčí kříž.

▲ Ruku k dílu přikládá i mladá generace.

Michal Hrdlička: Jsem zemědělec s touhou mořeplavce

Naše poslední dnešní zastavení je na Ofčím statku Brníčko v podhůří Jeseníků. Jeho majitelem je energický a neortodoxně smýšlející padesátník Michal Hrdlička, který procestoval svět, aby před 17 lety zakotvil pár kilometrů od svého rodiště. Pochází z rodu muzikantů, a byť o zemědělství říká, že „tu úchylku měl od narození“, opravdu se k němu dostal až na svém vandru po vojně. Postupně pracoval na farmách v Rakousku, Německu, Novém Zélandu a Austrálii a domů se vrátil se spoustou inspirace a přesvědčením, že čas, který máme, je třeba využít zodpovědně vůči sobě, druhým i krajině: „Co mi to dalo? Umím stát na vlastních nohách. Starat se sám o sebe. Vím, co jsou to chudí lidi. Vím, co jsou to bohatí lidi. Jsem daleko tolerantnější. Snažím se vracet to, co mi lidi na cestě dali. Všude vracet zpátky. Ti lidi mi pomohli a teď pomáhám zase já a pak bude pomáhat někdo jinej.“

▲ Do města jezdí Michal Hrdlička s povozem, cestou si odpočine a vyčistí hlavu.

▲ Základní stádo ovcí mléčného plemene lacaune na Ofčím statku Brníčko čítá 100 zvířat.

OFČÍ STATEK BRNÍČKO

Nachází se v podhůří Jeseníků a zaměřuje se na produkci ovčího sýra a dalších mléčných výrobků, rekreační ježdění na koních a chov telat na maso. Vedle čistě komerční produkce provádějí řadu krajinnotvorných opatření podporující biodiverzitu a zadržování vody v krajině. <https://www.ofcisry.cz/> <https://www.facebook.com/OfciStatekBrnicko/>

Spolu s manželkou Soňou hospodaří na 40 ha, a byť by rádi hospodářství rozšířili, dostat se k půdě není snadné: „Domo-rodci to radši nechají velkým družstvům, než aby to dali soukromníkovi. Je tady ještě takovej generační nezvyk, že soukromníkovi by se mohlo a mělo dařit.“ Základní stádo ovcí mléčného plemene lacaune čítá 100 ks a doplňují je dvě dojně krávy, několik krav s masnou produkcí a stádo 12 koní. Mléčné výrobky a sýry včetně výborných zrajících sýrů, které jsme měli možnost ochutnat, prodává především ze dvora a snaží se maximálně finalizovat produkci, aby obešel prostředníky a navýšil přidanou hodnotu své práce. Nabízí také prostory k ustájení koní jiných majitelů. Práce je moc a při současném všeobecném nedostatku pracovních sil to není jednoduché, ale bere to s nadhledem: „Bud' se z toho můžu zbláznit, anebo to budu plichtit, jak to umím. A zatím to teda ještě dělám pořád rád a baví mě to.“

Velmi inspirativní je jeho přístup ke krajině. Revitalizoval část místního potoka, obnovil meandry a vybagroval žabí tůň. Spolupracuje na tom i s místní bobří populací: „Já už hraju s bobrem takovou hru, kdo postaví větší hráz, protože máme bobry v potoce a já říkám všem, že jsem pozhnanej tím, že tady ten bobr je, protože to je dobře, navíc mi už přes potok neutíkají krávy, jak bobr zvedl hladinu. A do potoka, který byl předtím skoro suchej, se vrátily ryby.“ Vodu ale zachycuje i na pastvinách a loukách. Díky vrstevnicovým brázdám na svazích se mu podařilo obnovit vyschlé prameny, o nichž mu vyprávěli pamětníci. Může tak na pastvinách napájet dobytek, aniž by musel každodenně dovážet vodu.

Za pamětníky proto rád chodí „pro rozumu“ a pak vrací krajinné prvky do míst, kde dříve byly: „Učím se starý věci. Starý babky mi říkají, kde jsou zakopané meliorace a já je ucpávám, aby voda neodtýkala. Starí dědci mi říkají, kde která cesta kdy vedla, kde byly nějaký meze nebo kde byly stromy.“ A ty pak na ta místa sází – lípy, třešně, lísky, trnky, hlohy, mochně a další medonosné a plodonosné stromy a keře, které také slouží k hnízdění ptáků.

Na výsledky své práce je patřičně hrdý: „Mám tady leďdážka. Jsou tady volavky, užovky, žáby, pulci, vážky, potok je plnej kačen a voda je v krajině. A ty pokácený stromy, když spadnou, tak udělaj strašný světlo, vlastně uvolněj místo těm dalším. Já miluju takovýhle bordel jako kopřivy, všechno. Mám tady babočky, šneky. A sousedi tam vedle jsou ze mě nešťastní, za plotem mají anglickej trávníček a honěj se tam se sekačkami.“

„Já se s úředníkem nedomluví, takže já nechci na dotace nic. S tím jsou jenom problémy, protože úředník to vidí od stolu.“

Krajinářská opatření dělá na vlastní náklady, protože nechce podstupovat úřední mašinérii, které hází klacky pod nohy a nerespektuje místní podmínky. Jak říká, „Já se s úředníkem nedomluví, takže já nechci na dotace nic. S tím jsou jenom problémy, protože úředník to vidí od stolu. A nepříjde sem a neví proč a neví jak, a neví že... nehledě na to, že to pak stojí násobně více.“ Raději se tedy domluví třeba s entomologem na optimálním načasování a vhodné intenzitě pastvy, aby pomohl modráskům a dalším motýlům. A dodává: „Já nejsem tak chudej, abych nemohl dát řekněme 2, 3, 5, 10 % zpátky přírodě. Nejsem. Všichni jsme tlustí. Obezitou trpí, já nevím, 50 % obyvatelstva. 30 % potravin se vyhodí a mě nezabije, když tady dám něco zpátky. Mě potěší, když tady pak bude v létě lítat černej čáp. Teď jsem například nakoupil divoký králíky a chci je tady vysadit. A oni říkají: „Dyť ti je sežere výř!“ Jo, mám tady výra, ano. Hnízdí támhle naproti v lese na skalách, a tak mi bude lítat na králíky. Tak na to se těším.“

„Já nejsem tak chudej, abych nemohl dát řekněme 2, 3, 5, 10 % zpátky přírodě.“

Pro pana Hrdličku práce nikdy nekončí, a to nejen proto, že je jí opravdu hodně, ale také proto, že jeho srdce mořeplovce touží posouvat věci dál a objevovat nové. Shrnuje svůj přístup k hospodaření, který může sloužit jako inspirace pro ostatní: „Pořád to tvořím. Pořád to dotvářím. Pořád hraju podle ucha a pořád musíte vymyslet nějaký aparát. Nesmíte to nechat a spoléhat se na to, že to tak bude furt. Furt se něco děje, furt si tam kráva blbě lehne nebo kůň vám někdy zdrhne, nebo, já nevím, traktor vám přestane jet. Nesmíte to vzdát.“

▲ Zrající sýry jsou místní specialita, na snímku Soňa Hrdličková.

▲ Součástí práce manželů Hrdličkových jsou i zážitkové akce pro veřejnost.

▲ I pastva koní pomáhá udržovat pestrou krajinu.

➤ Stádo ovcí se pase nejen na pozemcích farmy, ale pomáhá také udržovat okolí zříceniny hradu Brničko, který je dominantou obce.

Srdcem a rozumem aneb pár slov závěrem

V našem čtyřdílném zamyšlení nad podobou a významem selského rozumu u současných českých sedláků jsme postupně navštívili 16 hospodářství s pestrými paletami rostlinné a živočišné výroby v různých přírodních podmínkách od vyprahlé moravské Sahary až po deštivou Vysočinu a Slezské Beskydy. V mnohém se odlišují, každý našel svou vlastní cestu k ekonomické i ekologické udržitelnosti různě kombinující pěstební a chovatelské technologie s finalizací produkce a péčí o lokální krajinu. V této rozmanitosti je obrovská síla soukromého zemědělství a možný důležitý zdroj odolnosti nejen samotných zemědělců, ale i celé naší společnosti.

Několik věcí mají ale společné. Za prvé, schopnost improvizace a adaptace na místní podmínky a měnící se tržní prostředí a charakter poptávky je základním předpokladem k dlouhodobému úspěchu. Diverzifikace a finalizace produkce je nástrojem k odolnosti a soběstačnosti a umožňuje zvýšit příjmy podniku, rozložit práci v čase a snížit rizika spojená se sázkou na kteroukoliv jednotlivou plodinu či produkt.

Za druhé, zásadní je rodinné zázemí, a to jak v rámci mezigeneračních pout, tak zejména v rámci manželství. Dělna práce mezi manžely a mezi rodiči a dětmi výrazně usnadňuje podnikání a umožňuje zvládnout větší objemy práce bez nutnosti zaměstnávat stále pracovníky. Výchozí další generace hospodářů je také klíčová pro pokračování podnikání po odchodu dnešního hospodáře na výminku. Právě zkušenosti předchozích generací,

PODĚKOVÁNÍ

Na závěr bychom rádi poděkovali všem hospodářům za čas, který nám věnovali. Hodně nás naučili a jsme rádi, že jsme na stránkách Selské revue měli možnost alespoň něco z toho předat dále. Pokud by některý/á čtenář/ka měl/a zájem o setkání, třeba za dlouhých zimních večerů, rádi za vámi přijedeme. Stačí nám napsat na mejlové adresy macha@eu.cas.cz a pavlašek@eu.cas.cz nebo zavolat na 737 314 312. Budeme vděční za další inspirativní setkání.

PHDR. PŘEMYSL MÁCHA, PH.D.,

(*1975) vystudoval etnologii na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze. V současnosti je výzkumným pracovníkem v Etnologickém ústavu AV ČR, dříve působil na Ostravské univerzitě. Věnuje se lingvistické antropologii, etnoekologii a environmentální historii.

MGR. MICHAL PAVLÁSEK, PH.D.,

(*1983) vystudoval etnologii a historii na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně. Je výzkumným pracovníkem v Etnologickém ústavu AV ČR, příležitostným reportérem a dokumentaristou. Zabývá se zejména fenomény spjatými s migrací a pamětí.

onen selský rozum ověřený desetiletími a staletími každodenní práce je vedle polí, zvířat a techniky dost možná to nejcennější, co si mohou předat.

A za třetí, zemědělci, s nimiž jsme měli to privilegium hovořit, ukazují, že i v intenzivně přetvořené a obhospodařované krajině a při libovolné velikosti hospodářství lze hospodařit šetrně a s ohledem na přírodu i budoucí generace. Může (ale nutně nemusí) to zároveň dávat i ekonomický smysl. Především to ale musí vycházet ze srdce, bez něj – a selského rozumu – to prostě nejde.

Text je výstupem výzkumného projektu Zdravý selský rozum v čase globálních výzev podpořeného v rámci programu Strategie AV21 Odolná společnost v 21. století.

23. 10. 2024

Text: Přemysl Mácha, Michal Pavlášek,

Foto: archiv Stanislava Mišáka, Zdeněk Gorgoň, Petr Janžura, Veronika Jeniková, Petr Krupička, Jiří Marek, Predrag Pavič, Michal Valenta a Martina Wágnerová